

A Dante előtti látomások bünszemlélete*

A középkori, latin nyelvű, Nyugat-Európában keletkezett túlviláglátomásokat társadalmi szempontból akár „igazságos” műfajnak is tekinthetjük. Egy vízió elnyerése ugyanis nem kötődik semmilyen különleges képesítéshez: nem szükséges hozzá sem szentség, sem kor, sem nem, sem műveltség, sem pedig meghatározott társadalmi státusz.

Ennek megfelelően a látomások szereplői rendkívül sokfélék. Nemcsak kiválasztott szentek és vallási vezetők (a tágabb hagyományban például Mohamed is), vagy szerzetesek, mint Wettinus, Barontus vagy az eynshami szerzetes, és nemcsak lovagok – Owein vagy Krizsafán fia György – járják be a túlvilágot, hanem egy szegény asszony, gyermekek – Baldarius, Orm, Albericus, William – és két parasztember is, Gottschalk és Thurkillus.

Ez a nyitottság annál is figyelemreméltóbb, mert a középkori irodalomban a földműves ritkán válik pozitív értelemben vett irodalmi hőssé, és az is kivételesnek számít, hogy klerikus szerzők az írástudatlanok megnyilatkozásait rögzítsék, lefordítsák, és a művelt közönség számára közvetítsék. A látomásirodalom ebből a szempontból sajátos kivételt képez: olyan tapasztalatot emel be az írott kultúrába, amely elvileg a társadalom minden rétegéhez köthető.

A látomások azonban nem pusztán különös elbeszélések a túlvilágról. A szerzők – miközben „a lelkek túlvilági állapotát” mutatják be – egyúttal a korabeli társadalmat is le kívánják képezni és bírálni. A műfaj alapvetően didaktikus: a bűnök és büntetések, illetve az erények és jutalmak rendszerén keresztül igyekszik a közösség egészének életét a helyes irányba terelni. A túlvilág ebben az értelemben nem más, mint a földi erkölcsi rend láthatóvá tett változata.

Ennek a gondolkodásnak a két fő irányát már a legkorábbi látomásarchetípusok kijelölték. A Péter-apokalipszis elsősorban azokat a bűnöket hangsúlyozza, amelyek a társadalom kiegyensúlyozott működését bontják meg, míg a Szent Pál apostol látomása inkább a vallásos közösség tagjainak tipikus kihágásaira koncentrál. A középkori víziók azonban rendszerint nem választják szét élesen ezt a két dimenziót: a társadalomkritika és a vallási normák hangsúlyozása egymásba fonódik, és gyakran politikai jelentéssel is telítődik.

Az előadás ennek a hagyománynak két pólusára összpontosít. Egyrészt a népi túlviláglátomásokra és arra a kérdésre, hogy ezek a szövegek milyen társadalmi bűnöket tesznek láthatóvá. Másrészt a szerzetesekhez és az alsópapsághoz köthető látomások bünszemléletére, ahol már erősebb a bűnök rendszerezésének igénye, és a hangsúly eltolódik a normatív, teológiai értelmezés felé.

*Draskóczy Eszter előadása a Magyar Dantisztikai Társaság ülésén 2026. április 24-én